

Praktisch Internationaal recht

Noordhoff

Mr. M.S. Beck-Soeliman
Mr. G.J.W.M. Kipping

3^e druk

Praktisch Internationaal recht

Mr. M.S. Beck-Soeliman

Mr. G.J.W.M. Kipping LL.M.

Derde druk

Noordhoff Groningen | Utrecht

Ontwerp omslag: G2K

Omslagillustratie: iStock Foto auteurs: Guido Beck

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan:
Noordhoff Uitgevers bv, Afdeling Hoger Onderwijs, Antwoordnummer 13, 9700 VB
Groningen of via het contactformulier op www.mijnnoordhoff.nl.

De informatie in deze uitgave is uitsluitend bedoeld als algemene informatie. Aan deze informatie kunt u geen rechten of aansprakelijkheid van de auteur(s), redactie of uitgever ontleen.

0 / 23

© 2023 Noordhoff Uitgevers bv, Groningen/Utrecht, Nederland.

Deze uitgave is beschermd op grond van het auteursrecht. Wanneer u (her)gebruik wilt maken van de informatie in deze uitgave, dient u vooraf schriftelijke toestemming te verkrijgen van Noordhoff Uitgevers bv. Meer informatie over collectieve regelingen voor het onderwijs is te vinden op www.onderwijsauteursrecht.nl.

This publication is protected by copyright. Prior written permission of Noordhoff Uitgevers bv is required to (re)use the information in this publication.

ISBN(ebook) 978-90-01-07970-3

ISBN 978-90-01-07969-7

NUR 820

Woord vooraf

Praktisch Internationaal recht is geschreven vanuit de behoefte aan een helder en actueel boek voor studenten in de eerste fase van hun studie. Internationaal recht wordt als moeilijk ervaren omdat de rechtsbronnen zeer divers zijn. Zo liggen er verschillende verdragen aan ten grondslag. Bovendien lijkt het internationaal recht, anders dan de overige rechtsgebieden zoals het privaatrecht, staatsrecht, bestuursrecht en strafrecht, ver van de student af te staan. Door actuele voorbeelden wordt het internationaal recht op een heldere manier beschreven en komt het dichter bij de belevingswereld van de student. In de derde druk hebben we getracht te actualiseren en hebben we onderwerpen die als lastig worden ervaren, zoals directe werking van verdragen en de totstandkoming en inwerkingtreding van verdragen, duidelijker uitgelegd, onder meer door overzichten en afbeeldingen toe te voegen.

We bedanken onze gezinnen voor de morele steun tijdens het schrijven in soms hectische tijden. Verder is een woord van dank op zijn plaats voor onze collega's die conceptteksten hebben voorzien van opbouwende adviezen en voor eindredacteur Wardy Poelstra, die ons met zijn scherpe en kritische blik met raad en daad terzijde heeft gestaan, zodat lastige onderwerpen in deze derde druk scherper zijn verwoord.

Wij wensen de gebruiker veel leesplezier. Voor opmerkingen houden we ons van harte aanbevolen.

Melanie Beck-Soeliman
Gerdjan Kipping
Januari 2023

Serie Praktisch Recht

Praktisch Arbeidsrecht
Praktisch Bedrijfsrecht
Praktisch Bestuursprocesrecht
Praktisch Bestuursrecht
Praktisch Bijzondere Overeenkomstenrecht
Praktisch Burgerlijk Procesrecht
Praktisch Europees recht
Praktisch Fiscaalrecht
Praktisch Gezondheidsrecht
Praktisch Goederenrecht
Praktisch Internationaal recht
Praktisch Ondernemingsrecht
Praktisch Personen- en familierecht
Praktisch Staatsrecht
Praktisch Straf(proces)recht
Praktisch Verbintenissenrecht

Inhoud

Inleiding 7

1 Kennismaking met het internationaal recht 9

- 1.1 Wat is internationaal recht? 10
- 1.2 Internationale rechtsorde 20
- 1.3 Doorwerking van internationaal recht in de Nederlandse rechtsorde 26
 - [Samenvatting 34](#)
 - [Studie-eindvragen 35](#)

2 Internationale rechtssubjecten 39

- 2.1 Internationale rechtssubjecten 40
- 2.2 Staten 41
- 2.3 Internationale organisaties 50
- 2.4 Natuurlijke personen 51
- 2.5 Volken 53
- 2.6 Internationale ondernemingen 56
- 2.7 De-factoregeringen 58
- 2.8 Bevrijdingsbewegingen 59
- 2.9 Non-gouvernementele organisaties 60
 - [Samenvatting 60](#)
 - [Studie-eindvragen 62](#)

3 Jurisdictie 65

- 3.1 Wat is jurisdictie? 66
- 3.2 Territoriale jurisdictie 67
- 3.3 Functionele jurisdictie 71
- 3.4 Personele jurisdictie 74
- 3.5 Immuniteit 79
 - [Samenvatting 86](#)
 - [Studie-eindvragen 88](#)

4 Rechtsbronnen 91

- 4.1 Bronnen van internationaal recht 92
- 4.2 Gewoonterecht 94
- 4.3 Algemene rechtsbeginselen 97
- 4.4 Rechterlijke beslissingen 98
- 4.5 Doctrine 99
- 4.6 Eenzijdige handelingen of verklaringen 99
- 4.7 Besluiten van internationale organisaties 102
- 4.8 Ius cogens 103
 - [Samenvatting 105](#)
 - [Studie-eindvragen 107](#)

5 Verdragenrecht 109

- 5.1 Verdrag 110
 - 5.2 Totstandkoming van en gebondenheid aan verdragen 113
 - 5.3 Naleving, toepassing, uitleg en wijziging van verdragen 123
 - 5.4 Geldigheid, beëindiging en opschorting van verdragen 127
 - 5.5 Registratie van verdragen 130
- Samenvatting 131
Studie-eindvragen 132

6 Internationale organisaties 133

- 6.1 Kenmerken van internationale organisaties 134
 - 6.2 Verenigde Naties 135
 - 6.3 Europese Unie 145
 - 6.4 Raad van Europa 154
 - 6.5 Noord-Atlantische Verdragsorganisatie 157
 - 6.6 Andere intergouvernementele organisaties 159
- Samenvatting 164
Studie-eindvragen 165

7 De Europese Unie 167

- 7.1 Historische mijlpalen 168
 - 7.2 Doelstellingen, beginselen en bevoegdheden van de Europese Unie 177
 - 7.3 Rechtsbronnen Europese Unie 180
 - 7.4 Doorwerking EU-recht 187
- Samenvatting 194
Studie-eindvragen 196

8 Mensenrechten 197

- 8.1 Wat zijn mensenrechten? 198
 - 8.2 Verdragen en wetten 203
 - 8.3 Botsing van mensenrechten 208
 - 8.4 Beperking van mensenrechten 210
 - 8.5 Toezicht op naleving van mensenrechten 213
- Samenvatting 220
Studie-eindvragen 222

9 Geschillenbeslechting 223

- 9.1 Geschillenbeslechting door internationaalrechtelijke instanties 224
 - 9.2 Alternatieve methoden van geschillenbeslechting 224
 - 9.3 Internationale gerechtshoven 226
- Samenvatting 239
Studie-eindvragen 240

Kernbegrippenlijst 243

Antwoorden op studie-eindvragen 256

Register 265

Inleiding

Wat is internationaal recht? Waarom kan een Nederlandse organisatie een beroep doen op internationaal recht? Wat zijn de bronnen van internationaal recht? Hoe komt het dat internationaal recht doorwerkt in de Nederlandse wetgeving? Wie zijn eigenlijk de belangrijkste spelers in het internationale veld? En welke invloed hebben ze? Hoe ver reikt de Nederlandse rechtsmacht? Gaat dit over de Nederlandse grenzen heen? Wat is de rol van verdragen? Op welke wijze komt een verdrag tot stand? Wat zijn internationale organisaties? Bij welke internationale organisaties is Nederland partij? In het internationaal recht is er geen centrale overheid die handhaaft. De verschillen tussen het nationaal en internationaal recht zijn groot. En ook al lijkt het internationaal recht zich over de grenzen af te spelen, toch is het wel degelijk van belang voor Nederland. Individuen of burgers kunnen vaak met succes een beroep doen op het internationaal recht.

Ieder hoofdstuk van *Praktisch Internationaal recht* wordt ingeleid met een openingscasus. Hierdoor kan de student verbanden leggen en komt het internationaal recht dichterbij. In het eerste hoofdstuk gaat de casus over een groep vrienden die een studie volgen. Hun interesses en bezigheden worden in verband gebracht met internationaal recht.

De openingscasus in hoofdstuk 2 richt zich op de subjecten van het internationaal recht; met andere woorden, de spelers in het internationale veld. De openingscasus gaat over het uitroepen van de onafhankelijke staat Israël en de akkoorden die Israël sluit met overige landen, in het bijzonder de Arabische wereld. Kan Israël als staat verdragen sluiten? Welke rechten en plichten hebben de internationale rechtssubjecten?

In hoofdstuk 3 staat de hoofdpersoon in de casus, Ben Azziz centraal. Ben werkt als agent en hoort op zijn werk dat er een belangrijke oorlogsmisdadiger is opgepakt in Nederland. Ben vraagt zich af of dit nu te maken heeft met rechtsmacht.

De openingscasus in hoofdstuk 4 gaat over SJD-student Rodney Braak en zijn vriendin Ashley Fernandez, die de gebeurtenissen in het nieuws de revue laat passeren, zoals de verhouding tussen Noord- en Zuid-Korea en het kernwapenverdrag met Iran. Het verdrag is een van de rechtsbronnen in het internationaal recht. In een rechtsbron vinden we de regels van het recht. Rechtsbronnen zijn als primaire bron van belang voor juristen. In dit hoofdstuk worden de rechtsbronnen beschreven en toegelicht.

De vraag die in de openingscasus van hoofdstuk 5 aan de orde komt, is hoe verdragen tot stand komen en wanneer staten aan verdragen gebonden zijn. In het Verdrag *Prevention and Combating of Serious Crime* (PCSC)

met de VS en het Verdrag van Prüm waarbij meerdere staten zijn aangesloten, staat de bestrijding van terrorisme centraal.

In hoofdstuk 6 worden de internationale organisaties behandeld. De openingscasus laat zien dat verschillende internationale organisaties zich bezighouden met het bestrijden van cybercrime. Er wordt ingegaan op de kenmerken van een internationale organisatie. En uiteraard passeren verschillende organisaties de revue.

De openingscasus in hoofdstuk 7 vertelt het verhaal van Khaseeb Mazin die op jonge leeftijd naar Nederland is gekomen. Samen met zijn ouders is hij indertijd gevlucht uit Iran. Hij werkt als administratief medewerker juridische zaken bij de gemeente. Op zijn werk is er veel te doen over de privacyverordening van de EU. Dit hoofdstuk gaat dan ook over de EU en licht toe wat de invloed is van EU-wetgeving op de lidstaten.

De deeltijdstudent hbo-rechten Farid Ammar staat centraal in de openingscasus van hoofdstuk 8. Hij werkt bij de Belastingdienst en zou graag in zijn functie door willen groeien. Farid gaat naar het avondcollege waar het over mensenrechten gaat. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op wat mensenrechten nu eigenlijk zijn, in welke verdragen en wetten mensenrechten zijn opgenomen, of mensenrechten kunnen conflicteren en hoe mensenrechten worden gehandhaafd.

Tot slot behandelt hoofdstuk 9 het beslechten van geschillen. De openingscasus gaat over Britney van Opstal en Jerome Beerens, beiden derdejaarsstudent hbo-rechten. Gezien de vele oorlogen en conflicten die er in de wereld zijn, vragen ze zich af hoe het internationaal recht bijdraagt aan de oplossing van geschillen. Dit hoofdstuk licht de methoden van geschillenbeslechting toe waarbij ook de verschillende internationale organisaties aan bod komen.

In elk hoofdstuk wordt de stof met voorbeelden, nieuwsberichten en citaten verhelderd. Aan het einde van elk hoofdstuk worden ten slotte eindvragen gesteld zodat de student zelf kan toetsen of hij de stof beheerst. Achter in het boek is een begrippenlijst opgenomen met alle kernwoorden en hun vindplaatsen.

1

Kennismaking met het internationaal recht

- 1.1 Wat is internationaal recht?
- 1.2 Internationale rechtsorde
- 1.3 Doorwerking van internationaal recht in de Nederlandse rechtsorde

OPENINGSCASUS

Vriendenkring actief in de wijk

Marinka de Groot haalt haar havodiploma en meldt zich in september als eerstejaars hbo-rechten bij de hogeschool aan. Zij is nu halverwege het eerste jaar en verheugt zich op het onderdeel internationaal recht. Dit is een rechtsgebied dat tot haar verbeelding spreekt. In het nieuws en in de kranten leest zij altijd als eerste het buitenlandse nieuws. Daarnaast zet Marinka zich actief in voor een beter klimaat en is zij lid van een klimaatbeweging. Zij volgt de ontwikkelingen met betrekking tot het klimaat op de voet. Haar vriend Rodney Braak, tweedejaarsstudent aan de opleiding Sociaal Juridische Dienstverlening, leest daarentegen eerst de horoscoop en daarna het binnenlandse nieuws. Hij interesseert zich niet voor het buitenlandse nieuws, maar volgt de ontwikkelingen op het gebied van asielzoekers op de voet. Hun hechte vriendenkring bestaat uit verschillende jongeren die allemaal een andere studie volgen. Zo studeert Hans Kroon toegepaste psychologie en zijn vriendin Latifa Hoyer sociaalpedagogische hulpverlening. Alle vier zijn ze aangesloten bij de buurtvereniging die zich op allerlei manieren inzet voor de wijk. Rodney is betrokken bij migranten die een vluchtelingenstatus hebben gekregen en aan wie de gemeente een woning toewijst in de wijk. In de stad is een discussie gaande over de komst van een asielzoekerscentrum. Binnenkort is er een informatieavond in het gemeentehuis. Hans houdt zich bezig met gezinnen met kinderen in de wijk die ondersteuning nodig hebben en voert wekelijks gesprekken in samenwerking met de maatschappelijk werker van het sociaal wijkteam. Een van de onderwerpen die op dit moment spelen, is de vraag hoe professionals met de privacy van cliënten moeten omgaan. Latifa en Marinka steken op woensdagmiddag vaak een helpende hand toe bij de wekelijkse

knutselactiviteiten met kinderen. Marinka vraagt zich af of het internationaal recht zich, in tegenstelling tot de andere rechtsgebieden (privaatrecht, strafrecht, bestuursrecht), slechts afspeelt buiten de landsgrenzen. Baseert de Nederlandse overheid de beslissing om een vluchtelingenstatus te verlenen alleen op nationaalrechtelijke normen of (ook) op internationaalrechtelijke normen? En is de wijze waarop binnen wijkteams wordt omgegaan met privacy een nationale kwestie? Zouden de rechten van kinderen ook alleen maar nationaalrechtelijk geregeld zijn? Het zijn vragen waarop zij binnen het internationaal recht een antwoord hoopt te krijgen.

In de openingscasus komen we verschillende begrippen tegen die kenmerkend zijn voor het internationaal recht. Wat is een verdrag? Wat is internationaal recht? Wat betekent het als Nederland is aangesloten bij een verdrag? Hoe worden bepalingen in internationale verdragen uitgelegd en toegepast? In dit boek komen al deze vragen aan de orde. Zonder het antwoord op deze vragen te weten, kunnen we nu al constateren dat het internationaal recht een grote rol speelt in het dagelijks leven. Het internationaal recht is meer aanwezig dan we denken. Ook de wetgever kent een belangrijke plaats toe aan het internationaal recht. Dit blijkt wel uit art. 90 van de Grondwet, op grond waarvan de regering de ontwikkeling van de internationale rechtsorde moet bevorderen.

In paragraaf 1.1 maken we duidelijk wat we onder internationaal (publiek) recht verstaan; we doen dat tegen de achtergrond van de geschiedenis. Vervolgens komt in paragraaf 1.2 een aantal belangrijke begrippen aan de orde die centraal staan in het internationaal recht, zoals soevereiniteit en rechtsmacht. Ook gaan we in op de verschillen tussen internationaal en nationaal recht. Tot slot staan we in paragraaf 1.3 stil bij de wijze waarop het internationaal recht doorwerkt in de Nederlandse rechtsorde.

1.1 Wat is internationaal recht?

Om goed te kunnen begrijpen of internationaal recht nu daadwerkelijk uit objectief geformuleerde rechtsregels bestaat, is het belangrijk om dit tegen een historische achtergrond te plaatsen. Daarom wordt in subparagraaf 1.1.1 een beschrijving gegeven van het ontstaan van internationaal recht, waarna in subparagraaf 1.1.2 een toelichting volgt over het internationaal publiekrecht.

1.1.1 Geschiedenis van het internationaal recht

Het internationaal recht is van oudsher het recht tussen staten onderling. Het is onlosmakelijk verbonden met geschiedenis. Een historisch overzicht in vogelvlucht kan natuurlijk geen recht doen aan de geschiedenis en we zijn ons ervan bewust dat onderstaand overzicht vooral focust op de ontwikkeling van internationaal recht vanuit Europees/westers perspectief. Toch menen we dat een korte beschrijving van de ontwikkeling van het internationaal recht door de eeuwen heen op zijn plaats is om het huidige internationaal recht een context te geven.

Al ver voor het begin van onze jaartelling maakten volken onderling afspraken, en legden ze die schriftelijk vast. Rond 2100 v.Chr. schrijven volken in Mesopotamië hun afspraken op een rotsblok. Ruim duizend jaar later spreken Ramses III van Egypte en de koning van de Hittieten respect voor elkaar uit en erkennen ze elkaars grondgebied. Al heel lang beseffen volken dus dat het nuttig is om afspraken met elkaar te maken om in vrede naast elkaar te kunnen leven. Om te voorkomen dat bepaalde mogendheden te sterk worden, sluiten sommige machthebbers onderling een verbond om tegenwicht aan elkaar te bieden, terwijl anderen dat juist doen om een machtsblok te kunnen vormen tegenover derden.

Veel ideeën en opvattingen in onze tijd vinden hun bron in teksten van de oude Grieken en Romeinen. Zo leggen de klassieke Grieken in de zesde eeuw v.Chr. de basis voor de westerse filosofie, het debat en de theorie van het natuurrecht. Dit laatste houdt in dat rationele en logische regels de basis van de natuur zijn, onafhankelijk van tijd en plaats. Dit natuurrecht zou daarom voor de gehele (destijds bekende) wereld van toepassing zijn. Dit kun je vergelijken met internationaal recht: ook dit recht zou immers voor de gehele wereld moeten gelden. De Romeinen nemen dit idee over, zij het dat de Romeinen vasthouden aan het onderscheid tussen het *ius gentium*, het recht voor iedereen, en het *ius civile*, rechtsregels die alleen van toepassing zijn op Romeinen. Nadat tegen het eind van de vierde eeuw n.Chr. het christendom de staatsgodsdienst van het Romeinse Rijk wordt, neemt de macht van de kerk – zeker na de val van het Rijk – steeds meer toe, net als haar invloed, ook op het recht. In de vroege Middeleeuwen (500-1000 n.Chr.) ontwikkelt zich het handelsrecht, eerst in Zuid-Europa en later door het ontstaan van de Hanzesteden (een samenwerkingsverband van handelssteden) ook in de gebieden rond de Noordzee en de Oostzee. Zo tracht men internationale contacten te reguleren en ontwikkelt zich een internationaal rechtssysteem op het gebied van het privaatrecht.

Tijdens de Vroegmoderne Tijd (1500-1700) zien we de opkomst van vredesverdragen, nieuwe verdragen die nieuwe tijdperken aankondigen. Dit gebeurt vooral in de context van de Reformatie en de daaruit voortvloeiende oorlogen tussen rooms-katholieke en protestantse staten, met name de Dertigjarige Oorlog (1618-1648) en de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648). Tijdens de Vrede van Westfalen in 1648 beëindigt men beide oorlogen. De Vrede van Westfalen omvat drie verdragen: de Vrede van Münster (waarmee Spanje de soevereiniteit van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden erkent), het Verdrag van Osnabrück (een vredesverdrag tussen de keizer van het Heilige Roomse Rijk en het koninkrijk Zweden), en het Verdrag van Münster (een vredesverdrag tussen de keizer van het Heilige Roomse Rijk en Frankrijk). De Vrede van Westfalen is een belangrijk keerpunt in de internationale relaties tussen staten.

In deze documenten beschrijft men voor het eerst de term soevereiniteit. Bij het verdelen van het grondgebied respecteert men elkaars soevereiniteit en de keizer van het Heilige Roomse Rijk boet in aan macht. Men komt overeen dat staten zich niet zouden moeten bemoeien met elkaars interne aangelegenheden. Verschillen in godsdienst zouden formeel geen punt van discussie meer moeten zijn; het belijden van een godsdienst moet voortaan een interne (staats)aangelegenheid zijn. Maar in de praktijk komt er pas een eind aan de zogenoemde godsdienstoorlogen met de Vrede van Utrecht in 1713, een internationaal vredesverdrag.

Hierna citeren we art. 1 uit de Vrede van Münster, waarin de koning van Spanje (Filips IV) de soevereiniteit erkent van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. De Republiek hoefde dus Spanje, of welke andere staat dan ook, niet meer boven zich te dulden.

‘1. Inden eersten verclaert den voors. Heer Coninck ende erkent, dat de voors. Heeren Staten Generael vande Vereenichde NederLanden, en de respective Provincien vande selve, met alle haer geassocieerde Landschappen, Steden en aenhorige Landen, sijn vrije ende Souveraine Staten, Provincien en Landen, opde welcke, noch op haer geassocieerde Landschappen, Steden en Landen voors. hij heer Coninck niet en pretendeert, noch nu, ofte namaels, voor hem selven, sijne successeurs en nacomelingen immermeer ijets sal pretenderen, ende dienvolgens te vreden te sijn met deselve Heeren Staten te tracteren, gelijk hij doet by dese jegenwoordige, een eeuwige Vrede, opde conditien hier naer beschreven en verclaert.’

Bron: nl.wikisource.org/wiki/Vrede_van_M%C3%BCnster

De Vroegmoderne Tijd is niet alleen een periode van godsdienstoorlogen maar ook van de Renaissance. In de Renaissance (vanaf de laat veertiende eeuw tot ongeveer de vijftiende eeuw) staat de rede (het denkvermogen van de mens) centraal. ‘Renaissance’ betekent wedergeboorte; de term verwijst onder meer naar de wederopleving van ideeën uit de klassieke oudheid. Voor het eerst ontstaan onafhankelijke staten zoals Engeland, Frankrijk en Spanje. Een bekende Nederlandse rechtsgeleerde, Hugo de Groot, bouwt voort op de natuurrechtelijke opvatting die de Grieken eerder hadden geïntroduceerd. Hij stelt dat natuurrecht onafhankelijk van God zou bestaan. Rechtsbeginselen, zoals ook het internationaal recht, ontleen we aan universele waarden. Uit dit denken volgt de opvatting van De Groot dat de zeeën niet aan een specifieke staat toebehoren, maar aan iedereen. Daarmee legt hij de basis voor het huidige zeerecht. In hoofdstuk 1 van zijn boek *Mare liberum* (‘De vrije zee’, 1609), getiteld ‘Het volkenrecht kent een ieder de vrije vaart naar een ieder toe’, schrijft De Groot:

‘Mijn voornemen is om kort en duidelijk aan te tonen dat de Nederlanders – dat wil zeggen de onderdanen van de Verenigde Provinciën van de Nederlanden – het recht hebben om naar Oost-Indië te varen, niet anders dan zij dat nu doen, en met de bevolking daar handel te drijven. Als grondslag daarvoor zal ik aanvoeren de navolgende onweerlegbare regel van het volkenrecht dat men het oorspronkelijke of algemene noemt, en waarvan de strekking glashelder en onveranderlijk is: het staat ieder volk vrij met ieder ander volk contact te leggen en met dat volk handel te drijven.

God zelf bevestigt dit bij monde van de natuur. Want Hij heeft niet gewild dat de Natuur op alle plekken voorziet in alle levensbehoeften. Zoals Hij ook ieder volk in andere vaardigheden laat uitmunten. Waartoe dienen deze voorzieningen anders, dan omdat Hij juist bedoeld heeft door gebrek en overvloed over en weer menselijke vriendschappen te stimuleren, om zo te voorkomen dat mensen zich inbeeldden zelfstandig in al hun behoeften te kunnen voorzien en daardoor contacten afhielden? In de huidige toestand voorziet het ene volk in de behoeften van het andere, volgens het beginsel van de goddelijke rechtvaardigheid.’

Ook in hoofdstuk VIII haalt Hugo de Groot het volkenrecht aan:

‘Volgens het volkenrecht is het handelsverkeer tussen wie dan ook vrij. Wanneer de Portugezen nu beweren, dat zij enig exclusief recht bezitten om handel te drijven met Oost-Indië, dan kan dit op nagenoeg dezelfde gronden weerlegd worden. Ik zal deze kort herhalen en dan op onze kwestie toepassen. Het volkenrecht heeft het beginsel ingevoerd dat alle mensen in de gelegenheid behoren te zijn in alle vrijheid met elkaar handel te drijven, en dat dit recht hun door niemand ontzegd kan worden. Aangezien de noodzaak van dit beginsel zich voortdurend deed gevoelen vanaf het moment dat men eigendom ging onderscheiden, mag men aannemen dat dit beginsel van tamelijk oude oorsprong is. Aristoteles maakt in dit geval de scherpzinnige opmerking, dat “de uitwisseling van goederen de natuurlijke behoeften naar zelfstandigheid aanvult”. Met andere woorden, dat handel daar te hulp schiet, waar de Natuur tekort schiet, om zo afdoend te voorzien in de behoefte van allen. Bijgevolg dient volgens het volkenrecht het recht op handel een gemeenschappelijk goed te zijn, niet slechts in ontkennende zin, maar ook, zoals de rechtsgeleerden dat noemen, in positieve dan wel bevestigende zin.’

Bron: Hugo de Groot, Mare liberum, 1609 (uit de vertaling door A. Eyffinger, De vrije zee, Den Haag, 2009)

Deze theorie over de vrije doorvaart op zee komt mede voort uit de Nederlandse wens om het handelsmonopolie van Portugal in Oost-Indië te doorbreken. Maar nadat Nederland zelf de macht krijgt, sticht het een eigen handelsmonopolie door de Verenigde Oostindische Compagnie (VOC) op te richten, sluit het de havens voor buitenlandse schepen en koloniseert de Republiek het gebied.

Tijdens het tijdperk van de Verlichting (ruwweg van 1650 tot 1800) ontstaat langzaam het besef dat, wil men een einde maken aan de oorlogen die overal ter wereld plaatsvinden, men met elkaar moet onderhandelen om een evenwicht te bereiken in Europa. Een van de gevolgen hiervan is de eerder genoemde Vrede van Utrecht in 1713.

Aan de andere kant van de Atlantische oceaan woedt van 1775 tot 1783 in Noord-Amerika een Onafhankelijkheidsoorlog tussen Engeland en haar koloniën in Noord-Amerika. Inzet van de oorlog was het verzet tegen de belastingen die Engeland oplegt. Uiteindelijk onttrekken de koloniën in Noord-Amerika zich aan het Engelse bestuur en verenigt men zich in de Verenigde Staten van Amerika (VS).

Onder invloed van onder meer de Verlichting, de industriële revolutie en de onafhankelijkheid van de VS verzet de Franse bevolking zich tegen het bewind van koning Lodewijk XVI en dat leidt in 1789 tot de Franse Revolutie. Lodewijk XVI heerste als absoluut vorst; de absolute monarchie is een regeringsvorm waarbij de vorst niet door wetten gebonden is en hij of zij aan niemand verantwoording schuldig is. De Fransen strijden voor vrijheid, gelijkheid en broederschap; daarmee leggen ze, achteraf gezien, de basis voor de democratische inrichting van Europese staten.

Na de definitieve nederlaag in 1815 van Napoleon Bonaparte, de generaal die in de chaotische nasleep van de Revolutie in Frankrijk de macht grijpt en vervolgens als keizer regeert over grote delen van Europa, worden de grenzen van Europa opnieuw vastgelegd tijdens het Congres van Wenen.

De nieuwe afspraken moeten leiden tot een machtsevenwicht waardoor niet één land alle macht zou kunnen grijpen. Als uitvloeisel hiervan sluiten het Koninkrijk Pruisen en het nieuwe Koninkrijk der Nederlanden in 1816 het Traktaat van Aken, waarin zij de grens tussen deze twee staten vastleggen. Dit verdrag is ruim een eeuw later van groot belang voor de doorwerking van internationaal recht in de Nederlandse rechtsorde, zoals verderop in dit hoofdstuk zal blijken.

Als Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden is Nederland een confederatie. De zeven provincies zijn onafhankelijke staten die een overkoepelende staat vormen door een verdrag met elkaar te sluiten. Onder Napoleon wordt de Republiek als onderdeel van het Franse keizerrijk een eenheidsstaat (eerst de Bataafse Republiek en daarna het Koninkrijk Holland). Na de val van Napoleon wordt Nederland weer onafhankelijk en ontstaat de gedecentraliseerde eenheidsstaat het Koninkrijk der Nederlanden, waarvan nu ook Limburg en Noord-Brabant deel uitmaken.

Vanaf halverwege de achttiende eeuw markeert, eerst in Engeland en later in de rest van Europa, de industriële revolutie de overgang van kleinschalige, ambachtelijke productie naar op grote schaal, machinaal geproduceerde goederen. Dat gaat weliswaar niet heel snel, maar de gevolgen zijn ingrijpend. Innovaties op technisch gebied volgen elkaar snel op. Maar deze ontwikkeling kent ook keerzijden, zoals de slechte omstandigheden in fabrieken en mijnen en een toename van kinderarbeid. Wel komt in de negentiende eeuw geleidelijk een einde aan slavernij. Nederland is op 1 juli 1863 een van de laatste landen in Europa die de slavernij afschaft (kort nadat Abraham Lincoln dat in de VS ook heeft gedaan), alhoewel de tot slaaf gemaakten in Suriname en het Nederlands Caribisch gebied nog tot 1873 onder toezicht van de Nederlandse overheid vallen. In 1890 tekenen de koloniale machten op de Conventie van Brussel een internationaal verdrag tegen de Afrikaanse slavenhandel.

Aan het begin van de twintigste eeuw breekt de Eerste Wereldoorlog uit (1914-1918), waarna de geallieerden en Duitsland in 1919 het Verdrag van Versailles ondertekenen. Maar dit verdrag legt ook de kiem voor het ontstaan van de Tweede Wereldoorlog (1939-1945), vanwege de afspraken die de overwinnaars van de oorlog aan het verslagen Duitsland opleggen. De verliezers, waaronder Duitsland, Oostenrijk en Hongarije, raken grondgebied kwijt. Na de Tweede Wereldoorlog komt men tot besef dat men met elkaar afspraken moet maken om de verschrikkingen van dergelijke oorlogen te voorkomen. Dit besef leidt in 1945 tot de oprichting van één van de grootste internationale organisaties, de Verenigde Naties, en in 1949 tot de Geneefse Conventies (verdragen van Genève), die het internationaal humanitair recht regelen. De oprichting van de VN leidt ook tot de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, een niet-bindende verklaring van de Algemene Vergadering van de VN die een inspiratiebron zal vormen voor vele mensenrechtenverdragen in de decennia daarna. Als gevolg van de Tweede Wereldoorlog ontstaan naast de VN ook andere nieuwe internationale organisaties vanuit de gedachte dat dergelijke internationale samenwerking zou kunnen leiden tot meer stabiliteit en meer vrede.

1.1.2 Internationaal publiekrecht

Langzamerhand wordt duidelijk dat staten de belangrijkste spelers zijn in het internationale recht. Staten maakten en maken afspraken met elkaar en voelen zich meestal verplicht om die na te komen. In deze paragraaf lichten we de begrippen 'internationaal (internationaal versus nationaal)', 'publiek- (publiekrecht versus privaatrecht)' en het laatste element 'recht' toe.

Vaak wordt in de literatuur nog de term volkenrecht gebruikt. In de wetgeving komt de term volkenrecht regelmatig terug, zoals we zien in voorbeeld 1.1.

VOORBEELD 1.1

Art. 13a Wet Algemene Bepalingen bepaalt dat de 'regtsmagt van den regter en de uitvoerbaarheid van regterlijke vonnissen en van authentieke akten worden beperkt door de uitzonderingen in het volkenrecht erkend.'

In art. 28 van het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden staat: 'Op de voet van door het Koninkrijk aangegane internationale overeenkomsten kunnen Aruba, Curaçao en Sint Maarten desgewenst als lid tot volkenrechtelijke organisaties toetreden.'

In art. 16 van de Rijkswet goedkeuring en bekendmaking verdragen lezen we: 'De bekendmaking van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties geschiedt in het *Tractatenblad* van het Koninkrijk der Nederlanden.'

Art. 6 van het Wetboek van strafrecht gaat over de personele rechtsmacht. In lid 1 staat: 'De Nederlandse strafwet is toepasselijk op een ieder die zich buiten Nederland schuldig maakt aan een feit voor zover een bij algemene maatregel van bestuur aangewezen verdrag of besluit van een volkenrechtelijke organisatie tot het vestigen van rechtsmacht over dat feit verplicht.'

Volgens art. 41 Scheepvaartverkeerswet wordt 'De toepasselijkheid van deze wet [...] beperkt door de in het volkenrecht erkende uitzonderingen.'

Maar de term volkenrecht geeft de indruk dat volken de enige spelers in het internationaal recht zijn. Het tegendeel is tegenwoordig waar. Staten zijn de belangrijkste spelers in de internationale rechtsorde, niet volken. Ook internationale organisaties en individuen spelen een grote rol. De term volkenrecht doet dus geen recht aan de brede opvatting van het moderne internationale recht. Daarom geven we in dit boek de voorkeur aan de ruimere termen internationaal publiekrecht of internationaal recht.

Volkenrecht

Voordat we ingaan op de rol van staten kijken we eerst naar de elementen van het internationaal publiekrecht, namelijk 'internationaal versus nationaal', 'publiek versus privaats' en 'recht versus relaties'.

Internationaal publiekrecht omvat een enorme hoeveelheid aan regels. Van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (beter bekend als Europees Verdrag voor de Rechten van de

Mens, afgekort als EVRM) tot een grensverdrag tussen Nederland en België uit 2016 om de onderlinge grens rondom de Maas in Zuid-Limburg aan te passen. Van de resolutie van de VN-Veiligheidsraad van 17 maart 2011 om het vliegverbod boven Libië met alle noodzakelijke (dus ook gewelddadige) middelen te handhaven tot de Schengengrenscode waarbij de persoonscontrole aan de Europese binnengrenzen is afgeschaft.

Internationaal versus nationaal

Door de handel en de internationale contacten die hieruit voortvloeien, is men gaan beseffen dat regelgeving noodzakelijk is. Zo zijn onder andere voornoemde internationale regels tot stand gekomen. Het begrip 'internationaal' staat tegenover het begrip 'nationaal'. Binnen het nationale recht creëert de soevereine overheid wetten en regels voor burgers op het eigen grondgebied. Internationaal gelden er andere regels, namelijk regelgeving die staten waardevol vinden om daadwerkelijk na te komen, zoals verdragen en internationaal gewoonterecht.

Publiek versus privaat

Daarmee komen we bij het tweede element: 'publiek'. Het publiek of openbaar gezag bedenkt immers regelgeving om internationale problemen zoals grensoverschrijdende milieuvervuiling of terrorisme het hoofd te bieden. De term 'publiek' staat tegenover 'privaat'. Internationaal privaatrecht richt zich met name op geschillen tussen natuurlijke personen en/of rechtspersonen onderling. Met internationaal privaatrecht hebben we te maken als in een privaatrechtelijke situatie sprake is van verbinding tussen twee of meer landen. Dat is bijvoorbeeld het geval als men via internet in het buitenland een product koopt of in situaties waarin iemand in het buitenland trouwt of gaat scheiden. Neem het geval waarin een Marokkaans echtpaar in Marokko is getrouwd, naar Nederland emigreert en na verloop van tijd in Nederland besluit om te gaan scheiden. Moet men dan terug naar Marokko om te scheiden of kan dat ook in Nederland? En welk nationaal recht is van toepassing? Is de Nederlandse rechter bevoegd, omdat men hier woont of is de Marokkaanse rechter bevoegd, omdat men de Marokkaanse nationaliteit heeft? En welk recht moet die rechter toepassen? Het Nederlandse of het Marokkaanse echtscheidingsrecht? Stel dat na de echtscheiding een van de partners naar Marokko terugkeert en aan de ander alimentatie verschuldigd is, hoe kan dan het vonnis van de Nederlandse rechter in Marokko worden geëxecuteerd?

Staten maken zelf internationaal privaatrecht om dit soort problemen op te lossen. Eigenlijk hebben we hier niet te maken met internationaal recht zoals hiervoor (en in de rest van dit boek) beschreven als internationaal publiekrecht, maar met nationaal recht. Staten kunnen namelijk zelf bepalen welke regels van internationaal privaatrecht ze maken. Nederland kan dus regels maken waarin staat welke rechter bevoegd is om een zaak van internationaal privaatrecht te behandelen en welk nationale recht in dat geval van toepassing is.

In het internationaal privaatrecht wordt (net als in het overige recht) onderscheid gemaakt tussen formeel en materieel recht. Bij formeel recht gaat het onder meer om procesrecht, maar dan wel om internationaal procesrecht. Dat gaat onder andere over de rechtsmacht, over de erkenning van buitenlandse uitspraken en authentieke akten en over internationale sa-

menwerking tussen staten. Bij rechtsmacht gaat het over de vraag welke rechter bevoegd is. Bij buitenlandse uitspraken kun je denken aan een echtscheiding die is uitgesproken door een buitenlandse rechter. Een verklaring van ongehuwd zijn, is een voorbeeld van een authentieke akte die nodig is als een vreemdeling in Nederland wil verblijven bij een Nederlandse partner of bij een andere vreemdeling die rechtmatig in Nederland verblijft (een vreemdeling is in het juridische Nederlandse taalgebruik iemand die niet de Nederlandse nationaliteit heeft). Bij het materiële internationaal privaatrecht gaat het om de vraag welk (nationaal) recht van toepassing is.

De wetten die Nederland heeft gemaakt wat betreft conflictregels (welk nationale recht is van toepassing?) zijn allemaal terechtgekomen in boek 10 van het Burgerlijk Wetboek (BW). Sinds 2002 staan in het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (Rv) de regels over de bevoegdheidsverdeling van rechters, ook die in internationale situaties. Dat betreft dus de vraag welke rechter (soort en locatie) bevoegd is.

In het conflictenrecht wordt onder andere aangeknoopt bij de nationaliteit van de betrokken partijen, het land waar partijen hun gewone verblijfplaats hebben, de plaats waar een huwelijk is gesloten en de plaats (het land) waar een onroerend goed ligt. Als we naar deze aanknopingspunten kijken, kan het dus voorkomen dat meerdere aanknopingspunten op een situatie van toepassing kunnen zijn. Meestal geldt dan een volgorde waarin die aanknopingspunten moeten worden behandeld.

Als gevolg van globalisering en internationalisering is er steeds meer sprake van relaties en overeenkomsten tussen mensen en bedrijven uit verschillende landen. Als gevolg daarvan sluiten landen verdragen met elkaar over hoe ze om moeten gaan met dit gegeven. De verdragen reguleren welk recht en welke rechter van toepassing en bevoegd zijn in situaties waar mensen een verbintenis of overeenkomst met elkaar zijn aangegaan, die zij bijvoorbeeld willen beëindigen of waarover een conflict is ontstaan. Over al deze onderwerpen heeft Nederland met tal van andere landen vele verdragen gesloten. We hebben er dus voor gekozen om ons nationale internationale privaatrecht (om maar eens een innerlijk tegenstrijdig begrip te gebruiken) te harmoniseren (af te stemmen) met andere landen. En ook de Europese Unie (EU) heeft allerlei verordeningen gemaakt op het terrein van het personen- en familierecht. Op de onderwerpen die in die EU-verordeningen zijn vastgelegd, maken de EU-lidstaten dus zelf geen regels meer wat betreft situaties waarin ten minste twee EU-lidstaten zijn betrokken. Nederland is sinds 1893 gastland van de Haagse Conferentie voor Internationaal Privaatrecht (IPR). Vanuit die rol wil Nederland graag internationale afspraken over het IPR bevorderen. Nederland is aan 28 van de 41 verdragen gebonden die in dit verband zijn gesloten over onderwerpen van internationaal privaatrecht (zie de website van de Hague Conference on Private International Law, 2021).

Daarnaast heeft de EU veel verordeningen gemaakt om het internationaal privaatrecht van de EU-lidstaten te unificeren (zodat het overal in de EU hetzelfde is). Belangrijke verordeningen gaan over de erkenning en tenuitvoerlegging van (rechterlijke en bestuurlijke) beslissingen (Brussel-II-bis-verordening) en over bijvoorbeeld alimentatie (Alimentatieverordening).

Conflictenrecht

Europese Unie

IPR

De hiervoor genoemde verdragen en EU-regels gaan weliswaar inhoudelijk over onderwerpen van (internationaal) privaatrecht, maar zo'n verdrag of een EU-verordening valt zelf wel weer onder het internationaal publiekrecht. Die regels zijn immers niet op grond van nationale wetgeving tot stand gekomen, maar op grond van internationale besluitvormingsprocedures.

Recht

Tot slot het element 'recht'. De afwezigheid van een internationaal systeem van handhaving is kenmerkend voor de internationale rechtsorde. Het ontbreken van een centraal systeem van uitvoerende, wetgevende en handhavende macht in het internationale stelsel heeft als gevolg dat er niet één centraal orgaan is aan te wijzen dat wetten of regels maakt (zie subparagraaf 1.2.1). In een nationaal stelsel legt de overheid sancties op aan natuurlijke personen of rechtspersonen als zij rechtsregels overtreden. In de internationale gemeenschap leven staten de regels na die uit onderlinge afspraken voortvloeien, omdat ze dit belangrijk en waardevol vinden. De onderlinge betrekkingen of relaties tussen staten zijn daarom belangrijk. Zo belangrijk dat er ook aparte studies 'internationale betrekkingen' bestaan.

Terug naar het recht. In paragraaf 1.2 bespreken we de kenmerken van de internationale rechtsorde. Daar leggen we ook uit waarom de internationale rechtsorde een decentraal karakter heeft en wat de gevolgen hiervan zijn. De handhaving van internationale regels (bijvoorbeeld van een verdrag) ligt bij de staten zelf. Soms wordt dit door een internationale organisatie gedaan, zoals de Verenigde Naties (VN). Eén van de hoofdorganen van de VN is de Veiligheidsraad. Hiervan zijn vijftien landen lid, vijf permanent en tien tijdelijk. Nederland had in 2018 als niet-permanent lid een jaar lang een zetel in de VN-Veiligheidsraad, waarvan één maand als voorzitter. Normaliter kiezen de VN-lidstaten in de Algemene Vergadering uit hun midden staten die gedurende twee jaar lid zijn van de VN-Veiligheidsraad, maar die stemming eindigde in 2016 onbeslist. Daarom besloten Nederland en Italië elk een jaar hun lidmaatschap van de VN-Veiligheidsraad te delen. De VN-Veiligheidsraad kan besluiten nemen die de VN-lidstaten binden en dit orgaan kan ook de naleving van zijn besluiten afdwingen. Dit is een uitzondering op de regel dat er geen internationaal systeem van handhaving van internationaal recht bestaat. Zie ook het volgende nieuwsbericht.

Veiligheidsraad

● www.rijksoverheid.nl

Voorzitter Nederland luidt noodklok Syrië in VN-Veiligheidsraad

Minister Blok van Buitenlandse Zaken luidt vandaag, als voorzitter van de VN-Veiligheidsraad, de noodklok over de situatie in Syrië. 'In de afschuwelijke oorlog in Syrië lijkt elke vorm van menselijkheid verdwenen', zegt hij. 'Het is een conflict waar de internationale gemeenschap er niet in slaagt te voldoen aan 1 van de oudste normen: het beschermen van onschuldige burgers.' Het is vandaag een maand geleden dat de VN-Veiligheidsraad de

resolutie over het staakt-het-vuren in Syrië aannam; 7 jaar geleden begon de oorlog in Syrië.

Het eerste bezoek van Blok aan de VN-Veiligheidsraad, in de Nederlandse voorzitterschapsmaand, staat in het teken van de crisis in Syrië. In de Veiligheidsraad wordt onder meer gesproken over het vervolg van Veiligheidsraadresolutie 2401 over het staakt-het-vuren. 'De internationale gemeenschap is verdeeld over de crisis. Partijen houden zich niet aan de afspraken en onschuldige burgers zijn het slachtoffer', aldus de bewindsman. [...]

27 maart 2018

De EU is een andere internationale organisatie die via haar instellingen sancties kan opleggen aan haar lidstaten als die hun verplichtingen niet nakomen. Dit kan op eigen initiatief of op initiatief van lidstaten zijn. Uit het volgende krantenartikel blijkt hoe staten sancties voorbereiden en lobbyen bij andere staten om mee te doen.

● www.nrc.nl (Clara van de Wiel)

EU mag subsidies aan Polen en Hongarije korten om rechtsstaatschending

In een uitspraak waar maanden naar werd uitgekeken heeft het Europees Hof van Justitie woensdag geoordeeld dat de Europese Commissie rechtsstatelijke voorwaarden mag stellen aan de uitbetaling van EU-subsidies. Het oordeel komt weliswaar niet als een verrassing, maar verhoogt de politieke druk op Brussel om snel daadwerkelijke financiële sancties te treffen. [...]

In zijn uitspraak benadrukt het Hof daarnaast dat het hebben van een functionerende rechtsstaat niet alleen bij toetreding tot de EU een vereiste is, maar een voortdurende verplichting blijft voor lidstaten. Óók omdat het verdelen van geld via de gezamenlijke begroting volgens het Hof gaat om Europese solidariteit en dus is 'gebaseerd op [...] wederzijds vertrouwen dat de in de begroting opgenomen gemeenschappelijke middelen op een verantwoorde wijze zullen worden gebruikt'.

16 februari 2022

Dus hoewel een centraal mondiaal systeem van uitvoerende, wetgevende en handhavende macht in de internationale rechtsorde ontbreekt, hebben staten toch regels vastgelegd in bijvoorbeeld verdragen. Die behoren tot (de bronnen van) het (internationaal) recht. En zoals we hiervoor hebben gezien, hebben staten aan sommige internationale organisaties de bevoegdheid gegeven om besluiten te nemen waarover de staten hebben vastgelegd dat zij zich aan die besluiten gebonden achten. Ook dat zijn bronnen van recht.

1.2 Internationale rechtsorde

In deze paragraaf lichten we de belangrijkste kenmerken van de internationale rechtsorde toe. In subparagraaf 1.2.1 leggen we het decentrale karakter van de internationale rechtsorde uit, waarna in subparagraaf 1.2.2 de afhankelijkheid van staten besproken wordt. In subparagraaf 1.2.3 leren we dat de internationale rechtsorde niet los staat van het politieke klimaat in een land.

1.2.1 Decentraal

Zoals gezegd zijn staten de belangrijkste spelers in de internationale rechtsorde. Deze kunnen afspraken maken met andere staten. Dit kan gaan over verschillende onderwerpen. Het hoeft niet altijd over controversiële onderwerpen zoals wapenbeheersing of klimaatverandering te gaan. Soms betreft het een bepaalde vorm van samenwerking, bijvoorbeeld op het gebied van zorg, of verdragen waarin staten met elkaar overeenkomen waar burgers van de ene staat die werkzaam en/of woonachtig zijn in de andere staat, belasting moeten betalen. In het volgende voorbeeld versterken Nederland en de Verenigde Arabische Emiraten hun economische samenwerking.

www.rijksoverheid.nl

Nederland en Verenigde Arabische Emiraten versterken economische samenwerking

Nederland en de Verenigde Arabische Emiraten (VAE) richten een gezamenlijke commissie op om de economische samenwerking verder te versterken. Minister De Bruijn (Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking) en minister Al Zeyoudi (Buitenlandse Handel) van de Emiraten ondertekenden dinsdag een overeenkomst hierover in het Nederlands paviljoen op de Expo 2020 Dubai. De gezamenlijke economische commissie, onder leiding van de betrokken ministers, komt elke 2 jaar bijeen, samen met vertegenwoordigers van bedrijven, kennisinstellingen en overheden uit beide landen.

2 november 2021

Verdragen

Vaak leggen staten deze afspraken vast in schriftelijke overeenkomsten, die we verdragen noemen. Ook internationale organisaties kunnen verdragen sluiten. Een bijzondere internationale organisatie is de EU. Zoals in de openingscasus staat, volgt Marinka de Groot de onderhandelingen over het Trans-Atlantisch handels- en investeringsverdrag op de voet. Dit verdrag gaat over het maken van afspraken over de handel tussen de EU en de VS. Hierdoor zouden importtarieven tussen de EU en de VS worden afgeschaft waardoor de handel zou moeten toenemen, wat op zijn beurt weer effect heeft op de werkgelegenheid en de besteding van consumenten. Tegenstanders stellen dat door de toename van de handel de zelfstandigheid van staten juist afneemt. Als onderdeel van dit verdrag zou ook een nieuw internationaal investeringshof worden opgericht om dit verdrag te kunnen

handhaven. Staten zouden zich aan dit investeringshof moeten onderwerpen. Ook zouden de regels rond bijvoorbeeld de veiligheid van voedsel tussen de EU en de VS te veel verschillen. In de EU zijn er strengere voorschriften dan in de VS. In oktober 2016 vond er nog een onderhandelingsronde plaats, maar sindsdien bleef het stil rondom het verdrag.

Door het over en weer sluiten van verdragen ontstaat een kader waarbinnen het internationaal recht wordt ontwikkeld en zijn bestaan vindt. Verdragen zijn immers één van de rechtsbronnen van het internationaal recht.

Uit het voorgaande blijkt al min of meer dat staten (juridisch) gelijk zijn aan elkaar. Ze zijn zelfstandig bevoegd om rechtsbetrekkingen met elkaar aan te gaan. Met andere woorden, staten zijn soeverein. Het woord soeverein is afkomstig van het Latijnse *superanus* of *suprema potestas* en betekent letterlijk hoogste macht of hoogste gezag. Het VN-Handvest benadrukt de soevereiniteit in art. 2 lid 1 door te stellen dat de 'organisatie gegrond is op het beginsel van soevereine gelijkheid van al haar Leden'. Staten kunnen zelf beslissingen nemen. Als een staat zelfstandig bevoegd is om zijn eigen beslissingen te nemen, toont hij hiermee zijn soevereiniteit. Dat kan een staat niet alleen doen om wetten voor het eigen grondgebied te maken, maar ook door verdragen met andere soevereine staten te sluiten. De soevereiniteit van een staat om wetten voor het eigen grondgebied te maken, betreft de rechtsmacht of jurisdictie van een staat. Hierdoor kan een staat regels stellen of handhaven op het eigen grondgebied ten aanzien van zijn burgers. Dit betekent dat Nederland geen regels kan handhaven in het buitenland. Zo is het Nederlandse bestuursrecht niet van toepassing in het buitenland. Het is daarom belangrijk te weten waar de nationale rechtsmacht of jurisdictie eindigt en de regels van de internationale gemeenschap beginnen. Meer theorie en voorbeelden hierover volgen in hoofdstuk 3.

Soeverein

Rechtsmacht

Momenteel zijn 193 staten lid van de VN. Zij kunnen zelfstandig verplichtingen met andere staten aangaan. Een aantal andere staten kan dat ook, hoewel zij geen lid zijn van de VN. We spreken in het internationaal recht dan ook van een horizontale rechtsorde. Dit is weergegeven in figuur 1.1.

Horizontale rechtsorde

FIGUUR 1.1 Horizontale werking in het internationaal recht

Het gevolg van het decentrale en horizontale karakter van de internationale rechtsorde en de soevereine (en juridische) gelijkheid van staten is, dat staten geen hogere macht boven zich hoeven te dulden. Hier zijn wel uitzonderingen op, zoals de bindende besluiten van de VN-Veiligheidsraad en de sancties van de EU, maar dat is zoals gezegd niet de regel. Staten hebben er echter zelf, soeverein voor gekozen om lid te worden van de VN en de EU en aan die organisaties (beperkte) soevereiniteit af te staan. Staten kunnen hier ook op terugkomen. Een voorbeeld hiervan is het verlaten van de EU door het Verenigd Koninkrijk. Omdat staten soeverein zijn op het eigen grondgebied willen ze ook dat die soevereiniteit door andere staten

wordt erkend en dus is het niet meer dan logisch dat staten vreedzaam naast elkaar willen bestaan. Dit noemen we ook wel vreedzame co-existentie. Het is niet de bedoeling dat staten zich met elkaars binnenlandse aangelegenheden bemoeien. We zien dit kenmerk ook terug in art. 2 lid 3 van het VN-Handvest, waarin sprake is van het streven dat ‘... alle Leden hun internationale geschillen langs vreedzame weg tot een oplossing brengen, op zodanige wijze dat de internationale vrede, veiligheid en gerechtigheid niet in gevaar worden gebracht’.

1.2.2 Afhankelijkheid

Hoewel staten soeverein zijn ten opzichte van elkaar is er in de praktijk ook sprake van onderlinge afhankelijkheid. Staten hebben elkaar nodig om afspraken met elkaar te maken over bijvoorbeeld grensoverschrijdende milieuproblemen. Vaak is het uitwisselen van gedachten op een internationale conferentie al voldoende om steun te krijgen voor elkaars opvattingen. Staten overleggen bijvoorbeeld over het klimaat op een internationale conferentie zoals de Klimaatop in Glasgow in november 2021, waar jongeren spraken met demissionair premier Rutte (zie het artikel hierna).

www.msn.com

Jongeren gaan Rutte vragen om steun voor klimaatrechtvaardigheid

ROTTERDAM/LONDEN (ANP) – De klimaatambities moeten omhoog, er moet meer ‘klimaatrechtvaardigheid’ komen en jongeren moeten veel structureler worden betrokken bij het klimaatbeleid. Met die eisenlijst gaan Nederlandse jongerenvertegenwoordigers Aoife Fleming en Dennis Jansen naar de klimaatop, vertellen ze aan boord van de klimaatrein die zaterdag vanuit Nederland vertrok richting de zogeheten COP26. De jongeren hebben maandagavond in Glasgow een diner met premier Mark Rutte op het programma staan. [...]

30 oktober 2021

In het volgende artikel kun je lezen hoe afspraken over het klimaat doorwerken op nationaal niveau binnen een staat zoals Nederland.

www.hogeraad.nl

Staat moet uitstoot broeikasgassen met 25% verminderen vóór eind 2020

Het rechterlijk bevel aan de Staat om de uitstoot van broeikasgassen door Nederland met 25 procent te verminderen voor het einde van 2020 blijft in stand. Dat heeft de Hoge Raad vandaag beslist.

Een belangrijke oorzaak van de snelle opwarming van de aarde is de uitstoot in de atmosfeer van CO₂ en andere broeikasgassen. Dit brengt grote gevaren mee voor het leven op aarde. De Stichting Urgenda en de Staat vinden allebei dat de uitstoot van broeikasgassen snel moet worden verminderd, en uiteindelijk vrijwel geheel moet stoppen, maar verschillen van mening over het tempo. De Staat heeft voor 2020 een doelstelling in EU-verband van vermindering met 20 procent ten opzichte van de uitstoot in 1990. Urgenda daarentegen is van mening dat, gelet op de ernstige risico's van klimaatverandering, de Staat niet met deze doelstelling mag volstaan. Urgenda eist beperking van de Nederlandse uitstoot in 2020 met ten minste 25 procent ten opzichte van die in 1990.

De rechtbank in Den Haag heeft het standpunt van Urgenda gevolgd. Zij heeft de Staat in 2015 bevolen om de uitstoot van broeikasgassen door Nederland met 25 procent te verminderen voor het einde van 2020. Het gerechtshof in Den Haag heeft dit bevel in 2018 bevestigd. Het cassatieberoep van de Staat tegen deze beslissing heeft de Hoge Raad vandaag verworpen.

De Hoge Raad heeft zijn oordeel gebaseerd op het VN-Klimaatverdrag en op de rechtsplichten van de Staat tot bescherming van het leven en het welzijn van burgers in Nederland. Die verplichtingen zijn verankerd in het Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens (het EVRM). In de wetenschap en de internationale gemeenschap bestaat een grote mate van consensus over de dringende noodzaak van een reductie van de uitstoot van broeikasgassen eind 2020 met minimaal 25 procent door ontwikkelde landen. De Staat heeft niet toegelicht waarom een lagere reductie verantwoord is te achten en nog tijdig kan leiden tot het ook door de Staat aanvaarde einddoel.

De Staat vindt dat de besluitvorming over de reductie van broeikasgassen aan de politiek is. De Grondwet schrijft echter voor dat de Nederlandse rechter de bepalingen van het EVRM toepast, aldus de Hoge Raad. Deze opdracht aan de rechter tot het bieden van rechtsbescherming is een wezenlijk onderdeel van de democratische rechtsstaat. De rechter moet immers waken over de grenzen van het recht. Dat is wat het Hof in dit geval heeft gedaan, volgens de Hoge Raad.

De Hoge Raad oordeelt dan ook dat het Hof heeft mogen beslissen dat de Staat verplicht is de reductie met 25 procent voor eind 2020 te behalen, wegens het risico van een gevaarlijke klimaatverandering die ook de ingezetenen van Nederland ernstig kan treffen in hun recht op leven en welzijn.

20 december 2019

Staten zijn in toenemende mate afhankelijk van elkaar of interdependent. Grensoverschrijdende kwesties zoals milieu of terrorisme kan een staat niet alleen oplossen. Om deze kwesties aan te pakken, moeten staten met elkaar samenwerken. Dit kan op regionale of mondiale basis plaatsvinden, door alleen verdragen met elkaar te sluiten of door veel verregaander samen te werken binnen bijvoorbeeld een internationale organisatie als de

Interdependent

EU. Ook de samenwerking in het kader van collectieve (zelf)verdediging in de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO) waarin de ministers van Buitenlandse Zaken en van Defensie van de deelnemende landen regelmatig bij elkaar komen, is een vorm van regionale samenwerking.

1.2.3 Invloed van politieke factoren en machtsverhoudingen

Tot slot kun je de internationale rechtsorde niet los zien van het politieke klimaat in een land. Nederland heeft van oudsher banden met het internationaal recht; de rechtsgeleerde Hugo de Groot sprak zich, zoals we zagen, in de zeventiende eeuw al uit over het zeerecht. Voorts heeft Nederland tal van internationale organisaties gehuisvest. Het Vredespaleis en het Internationaal Strafhof in Den Haag zijn twee van die bekende instellingen. Verder neemt Nederland deel aan het bewaken van vrede en veiligheid in de wereld, maar verlenen we ook humanitaire hulp. Denk aan de noodhulp in Haïti toen dit land getroffen werd door de orkaan Matthew in oktober 2016. Of aan de hulp die Nederland tijdens de coronapandemie aan Suriname verleende, zoals het volgende nieuwsbericht laat zien.

www.volkskrant.nl

Nederland stuurt 700 duizend coronavaccins naar Suriname

Suriname krijgt de komende tijd uit Nederland zo'n 700 duizend covid-vaccins. Dat heeft president Chan Santokhi bekendgemaakt. Met de Nederlandse hulp moet het mogelijk zijn iedereen in Suriname van boven de achttien jaar die dat wil een inenting te geven.

Afgelopen woensdag werd bekend dat Suriname, het Zuid-Amerikaanse land dat in 1975 van Nederland onafhankelijk werd, de regering in Den Haag per brief had verzocht om vaccins. Na twee weken, zo zei de Surinaamse minister van Gezondheidszorg Amar Ramadhin in deze krant, was hierop uit Den Haag nog geen reactie gekomen. Daarna is de zaak in een stroomversnelling geraakt. De oproep van minister Ramadhin leidde tot vragen in de Tweede Kamer. Minister Hugo de Jonge van VWS zei afgelopen week in het parlement dat Nederland vanwege 'de speciale relatie' met Suriname in gesprek zou gaan over de mogelijk te bieden hulp. [...]

De kans is groot dat Nederland ook zal helpen bij de logistieke ondersteuning van de vaccincampagne, zoals het dat ook heeft gedaan voor de Caribische rijkdelen. Ook ander materiaal, zoals koelkasten die geschikt zijn om de vaccins te bewaren, zullen mogelijk uit Nederland moeten komen. [...]

16 mei 2021

Wisselingen van de politieke wacht in staten kunnen leiden tot andere internationale verhoudingen. Een groepering die door een staatsgreep de macht grijpt in een land, zal mogelijk andere betrekkingen met andere sta-

ten (willen) onderhouden dan de voorgaande regering. Maar ook wanneer de machtsopvolging op democratische wijze verloopt, kan dit grote gevolgen hebben voor de internationale verhoudingen, zoals het aantreden van Donald Trump als vijfenveertigste president van de VS op 20 januari 2017 goed laat zien.

De VS zijn ook een goed voorbeeld van een ander kenmerk van de internationale rechtsorde: macht. Staten mogen dan formeel soeverein zijn en juridisch gelijk aan elkaar, maar de politieke, economische en militaire macht van bijvoorbeeld de VS en China is veel groter dan van bijvoorbeeld Estland, Burkina Faso, Nepal of Honduras. Het gewicht dat die machtige staten in de schaal leggen is dan ook groter. Het betekent in de praktijk ook dat machtige staten soms weggomen met internationaalrechtelijk onrechtmatig gedrag waar dat de kleinere, 'onmachtige' staten niet lukt. De machtige staten kunnen het zich echter ook weer niet veroorloven (bijna) alle internationale regels en afspraken aan de laars te lappen, omdat ze dan als een onbetrouwbare partner te boek komen te staan waarmee niemand zaken wil doen. Ook landen als de VS, China en Rusland komen dus veel internationale afspraken na. De afspraken of regels die ze niet naleven, hebben vaak betrekking op aangelegenheden die de internationale vrede en veiligheid of mensenrechten betreffen. Dat kan de indruk wekken dat internationaal recht geen zin heeft, omdat die kwesties niet of zeer traag worden opgelost. Maar dat doet geen recht aan de vele andere terreinen waar op staten met elkaar wel goede afspraken maken die ze naleven.

In het volgende voorbeeld zien we de invloed van politieke factoren en machtsverhoudingen terug.

Macht

1

• www.demorgen.be

Nieuw-Zeeland wil blijven samenwerken met China, ondanks toenemende spanningen

'Zelfs nu China assertiever wordt, zijn er nog steeds gedeelde belangen waarvoor we kunnen en moeten samenwerken.' De Nieuw-Zeelandse premier Jacinda Ardern sprak klare taal tijdens een toespraak op maandag in Auckland: het land zal toenadering blijven zoeken tot China. Tegelijkertijd wil het niet blind zijn voor China's agressie.

De toespraak van Ardern paste netjes in het buitenlands beleid van Nieuw-Zeeland, dat de nadruk legt op 'respect, consistentie en voorspelbaarheid' in de omgang met China. De regering in Wellington zal blijven samenwerken met China in beleidsdomeinen die voor beide partijen voordelig zijn, voornamelijk handel. China is Nieuw-Zeelands grootste handelspartner: het land is goed voor 23 procent van de totale handel en 32 procent van de goederenexport. [...]

Ze belooft dat ze in gesprek zal blijven gaan met Peking over delicate diplomatieke kwesties zoals mensenrechten, de Chinese opmars in de Stille Oceaan en de Zuid-Chinese Zee, en de uitholling van de democratie in

Hongkong. 'Onze ideologische verschillen hoeven ons niet te definiëren. Maar we kunnen ze niet negeren', sprak Ardern.

Ondanks de economische samenwerking wil Nieuw-Zeeland dus blijven hameren op kalmere geopolitieke intenties van China: 'Wij roepen op tot naleving van internationale regels en normen, tot diplomatie, de-escalatie en dialoog in plaats van dreigementen, geweld en dwang', zegt Ardern. Volgens haar hebben beide landen veel te verliezen als de relatieve vrede en stabiliteit in de regio zouden wegvallen.

1 augustus 2022

We zien hier dat China economisch en militair machtig genoeg is om klachten over mensenrechtenschendingen te kunnen negeren en dat de politieke (en economische) belangen om met China samen te werken voor Nieuw-Zeeland belangrijker zijn dan de mensenrechtenschendingen.

1.3 Doorwerking van internationaal recht in de Nederlandse rechtsorde

Marinka uit de openingscasus vraagt zich af in hoeverre het internationaal recht doorwerkt in de nationale rechtsorde. In de openingscasus speelt de vraag of het verkrijgen van een vluchtelingenstatus, privacyregels en kinderrechten alleen nationaalrechtelijk is geregeld of dat er ook internationaalrechtelijke regels van toepassing zijn. En zo ja, kan een individu, een rechtspersoon of een overheidsorgaan er zich dan op beroepen?

Sinds we na de Tweede Wereldoorlog de ongeschreven internationaalrechtelijke regels steeds meer zijn gaan opschrijven in verdragen en staten steeds vaker verdragen met elkaar sluiten om grensoverschrijdende problemen en uitdagingen aan te pakken, kunnen mensen zich ook veel vaker beroepen op internationaal vastgelegde rechten.

De eerste stap hiertoe zette de Algemene Vergadering van de VN in 1948 met de aanneming van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM). Hoewel deze verklaring geen bindend document is, vormt ze wel de inspiratiebron voor vele mensenrechtenverdragen die daarna het licht zagen. Rechten als het recht op leven, het recht om niet in slavernij te worden gehouden, het gelijk zijn voor de wet, het recht om niet willekeurig te worden gearresteerd en gedetineerd en het recht op een vrije persoonlijke levenssfeer, alsmede vele andere rechten, komen daarna terecht in onder andere het EVRM (1950), het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke rechten (1966, BUPO), het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen (1979, VN-Vrouwenverdrag) en het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (1989, IVRK).

Internationale organisaties als de VN, de EU en de Raad van Europa (een organisatie van inmiddels 46 lidstaten uit 1949 waaronder het EVRM valt) stimuleren de implementatie van mensenrechten en benadrukken het recht op zelfbeschikking van individuen.

Dat mensen zich in Nederland rechtstreeks kunnen beroepen op deze internationale rechten heeft te maken met specifieke aspecten van het Nederlandse recht. Hierna wordt uitgelegd welk systeem Nederland hanteert.

Hoe kan het dat wij ons in Nederland voor de nationale rechter kunnen beroepen op bepalingen uit internationale verdragen? Juristen hebben het dan over de doorwerking van het internationale recht in de nationale rechtsorde. Dit hangt af van het soort systeem waarvoor een lidstaat heeft gekozen. Zo kan een lidstaat het monistische of het dualistische stelsel hebben ingevoerd. Kiest het voor monisme, dan is al het internationaal recht automatisch deel van de nationale rechtsorde. Omzetting van internationaal recht naar nationaal niveau via een speciale wet is dan niet nodig. Heeft een staat echter gekozen voor het dualisme, dan moet internationaal recht worden omgezet of getransformeerd naar nationaal recht via een aparte wet.

Monisme

Dualisme

Nederland kent wat betreft de doorwerking van internationaal recht een gematigd monistisch stelsel. Het gevolg hiervan voor personen vinden we terug in art. 93 van onze Grondwet:

Gematigd

'Bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties, die naar haar inhoud een ieder kunnen verbinden, hebben verbindende kracht nadat zij zijn bekendgemaakt.'

Dit betekent dat mensen zich aan bepaalde regels van verdragen en van besluiten van internationale organisaties moeten houden of er rechten aan kunnen ontleen, namelijk aan een ieder verbindende bepalingen, maar pas nadat de Nederlandse regering die heeft bekendgemaakt door publicatie in het *Tractatenblad*. Nederland hoeft voor deze regels dus niet een aparte Nederlandse wet te maken, zoals veel andere landen dat wel (moeten) doen. Dit geldt alleen voor geschreven regels en niet voor ongeschreven internationaal gewoonterecht, want verdragen en besluiten van volkenrechtelijke organisaties zijn geschreven normen. Het internationale gewoonterecht bindt staten wel tegenover elkaar, maar natuurlijke personen of rechtspersonen kunnen er geen beroep op doen. Om dat laatste mogelijk te maken, zal de Nederlandse wetgever (regering en Staten-Generaal gezamenlijk) die bepalingen eerst moeten omzetten naar Nederlands recht door een Nederlandse wet te maken: een dualistisch trekje dus.

Tractatenblad

De Hoge Raad oordeelde in 1959 in het Nyugat-arrest (HR 6 maart 1959, NJ 1962/2) dat mensen of rechtspersonen zich niet op (een ieder verbindende bepalingen van) internationaal gewoonterecht kunnen beroepen. Natuurlijke personen en rechtspersonen kunnen geen beroep doen op rechtstreeks werkende regels van ongeschreven recht, zoals internationaal gewoonterecht. Wat was er in deze zaak aan de hand?

NYUGAT-ARREST

Op 13 april 1941, tijdens de Tweede Wereldoorlog, houdt de Nederlandse torpedobootjager Kortenaer het vrachtschip Nyugat aan in volle zee. Het vrachtschip vaart onder Hongaarse vlag en onder commando van een

Hongaarse kapitein en is met een lading meel op weg van Australië naar China. Het vrachtschip zou echter van een Zwitserse onderneming zijn. De Nederlandse regering denkt dat het een vijandelijk schip is, omdat de Hongaarse regering zou samenwerken met de zogenoemde 'As-mogendheden' Duitsland, Italië en Japan (de tegenstanders van de geallieerden). Als de Japanners Nederlands Indië naderen, geeft de Nederlandse regering in 1942 opdracht om de Nyugat samen met andere schepen tot zinken brengen. Het Zwitserse bedrijf dat eigenaar was van de Nyugat, vraagt de Nederlandse staat vele jaren later om schadevergoeding. De Hoge Raad wijst de schadevergoeding in 1955 af, maar de zaak komt in een herzieningsprocedure opnieuw bij de Hoge Raad. Het Zwitserse bedrijf voert onder andere aan dat Nederland Hongarije in 1941 niet als vijandige mogendheid had mogen aanwijzen, omdat Hongarije gedwongen zou zijn geweest door nazi-Duitsland om onder Hongaarse vlag te varen en beroept zich daarbij onder andere op ongeschreven regels van het volkenrecht wat betreft het oorlogsrecht.

De Hoge Raad oordeelt dat dit beroep in strijd is met de artikelen 65 en 66 van de Nederlandse Grondwet van 1956. Art. 65 van deze Grondwet luidt als volgt: 'Binnen het Koninkrijk geldende wettelijke voorschriften vinden geen toepassing, wanneer deze niet verenigbaar zou zijn met overeenkomsten, die hetzij vóór, hetzij na de totstandkoming der voorschriften zijn bekend gemaakt overeenkomstig art. 66.' En art. 66 van de Grondwet van 1956 zegt: 'De wet geeft regels omtrent de bekendmaking van overeenkomsten. De overeenkomsten verbinden een ieder, voor zover ze zijn bekend gemaakt.' Met 'overeenkomsten' bedoelt de Grondwet dan verdragen. De Hoge Raad wijst het herzieningsverzoek af en overweegt dat, nu de Grondwet uitdrukkelijk toetsing aan verdragen toestaat, a contrario geredeneerd, de rechter niet mag toetsen aan rechtstreeks werkende bepalingen van internationaal gewoonterecht:

' [...] dat toch, blijkens de geschiedenis van art. 66 (nieuw) met dit artikel bepaaldelijk bedoeld is den strijd te beslechten over de vraag, in hoeverre de Nederlandse rechter het Nederlands recht op strijd met het internationale recht mag toetsen, en deze toetsing uitdrukkelijk heeft willen beperken tot de gevallen van de in dat artikel vermelde zelfwerkende bepalingen van overeenkomsten; [...]'

Bij de totstandkoming van de gewijzigde Grondwet in 1983 komt dit arrest uitdrukkelijk ter sprake en kiezen de regering en de Staten-Generaal voor het standpunt van de Hoge Raad in het Nyugat-arrest. Op grond van art. 94 Grondwet mag de Nederlandse rechter Nederlandse wettelijke voorschriften alleen toetsen aan geschreven bronnen van internationaal recht: aan verdragen en aan besluiten van volkenrechtelijke organisaties.

In Nederland werken dus niet alle verdragsregels rechtstreeks door: alleen als ze een ieder verbindend zijn en als de Nederlandse overheid ze bekend heeft gemaakt. Hetzelfde geldt voor volkenrechtelijke besluiten. Dat zijn besluiten van organisaties die op grond van de regels van het volkenrecht,

ofwel het internationaal publiekrecht, zijn opgericht. Ook dan moet het gaan om een ieder verbindende bepalingen die zijn bekendgemaakt door publicatie in het *Tractatenblad*. Vandaar dat we spreken van een *gematigd* monistisch stelsel. In art. 95 van de Grondwet staat hoe onze regering de regels bekendmaakt.

De doorwerking van een ieder verbindende verdragsbepalingen in de Nederlandse rechtsorde wordt door de Hoge Raad in 1919 vastgesteld in zijn spraakmakende arrest over het Grenstractaat van Aken (HR 3 maart 1919, *NJ* 1919, p. 317). Wat was de aanleiding voor deze uitspraak?

GRENSTRACTAAT VAN AKEN

Als Napoleon zijn laatste beroemde slag bij Waterloo verliest, komt er een einde aan de Franse overheersing van Europa. Als gevolg hiervan gaan de landen die gewonnen hebben, de geallieerden (het Koninkrijk Pruisen, de Oostenrijks-Hongaarse Monarchie, het Verenigd Koninkrijk en het Russische Keizerrijk), tijdens het Congres van Wenen overleggen over de staatkundige herindeling van Europa. Deze herindeling leidt er onder andere toe dat het nieuwe Koninkrijk der Nederlanden in 1816 een grensverdrag sluit met het Koninkrijk Pruisen (dat in 1871 opgaat in het Duitse Keizerrijk en dat inmiddels een rechtsopvolger heeft in de Bondsrepubliek Duitsland). In dit verdrag, het Grenstractaat van Aken, leggen ze de onderlinge grens vast van het noordelijkste punt van de provincie Limburg tot het drielandenpunt met Frankrijk bij Schengen (het Koninkrijk der Nederlanden bestond toen immers ook nog uit wat nu België en Luxemburg zijn). Dit verdrag is nog steeds van toepassing en is te vinden op de Verdragenbank van overheid.nl. De nieuwe grens heeft gevolgen voor mensen aan weerszijden van de grens, zo ook voor boeren. Daarom staat in het verdrag de volgende bepaling in art. 33:

‘De landbouwers wier eigendommen gedeeltelijk aan deze en gedeeltelijk aan gene zijde der grenzen gelegen zijn, zullen stalmest, allerhande stroo, strooisel en andere mestsoorten voor het bebouwen hunner landen, kunnen in- en uitvoeren, alsmede alle soorten van ingezamelde oogst, zonder aan eenig regt, hetzij van in-, uit- of doorvoer of ander van dien aard, onderhevig te zijn. Het zal genoegzaam wezen, dat zij door certificaten van het plaatselijk bestuur doen blijken, dat zij eigendommen aan gene zijde der grenzen bezitten en bebouwen, zonder zich echter te mogen onttrekken aan het onderzoek der tolbeambten, of anderen, die wettiglijk belast zijn de gevallen van sluiking na te gaan; wel te verstaan, dat die tolbeambten of agenten geene nasporingen, dan op hun respectief grondgebied zullen mogen doen.’

In deze bepaling staat dat boeren die eigendommen aan de ene kant van de grens hebben, daarover geen in- of uitvoerrechten hoeven te betalen als ze dat naar de andere kant van de grens brengen. Ook hoeven ze alleen documenten van lokale autoriteiten te hebben waaruit blijkt dat ze aan weerszijden van de grens eigendommen bezitten. Maar in 1918 krijgt een boer toch problemen met de Nederlandse autoriteiten als hij roggewort van zijn land aan de Nederlandse kant naar zijn boerderij aan de Duitse kant wil

1

vervoeren. Dat leidt tot een rechtszaak waarover de Hoge Raad zich in 1919 uiteindelijk moet buigen. Daarbij beroept de boer zich op het hiervoor geciteerde art. 33. De rechtsvraag die voorligt, is of het Grenstractaat buiten werking kan worden gesteld door Nederlandse wetgeving die na de inwerkingtreding van het Grenstractaat is vastgesteld. De Hoge Raad overweegt daarover als volgt:

‘O., dat aan den Koning ingevolge art. 53 der Grondwet van 1815 toekwam het onbeperkte recht om verdragen die geen afstand of ruiling van grondgebied inhielden met vreemde mogendheden te sluiten, en dat voormeld tractaat van Aken van 26 Juni 1816 eenmaal wettig tot stand gekomen en bekrachtigd, had de dubbele werking, dat Nederland tegenover de vreemde mogendheid was gebonden, doch tevens dat aan den in dat tractaat bedoelden gemengden eigenaar toekwam het door een ieder te eerbiedigen recht om vrijelijk, behoudens aangifte bij de ambtenaren der douane, de producten van het deel van zijn eigendom in Nederland gelegen te vervoeren naar het andere deel van dien eigendom buitenlands gelegen; [...]’

De Hoge Raad overweegt dus dat Nederland niet alleen tegenover Duitsland deze verdragsbepaling moet naleven, maar dat een natuurlijke persoon ook rechten aan deze bepaling kan ontleen, omdat deze bepaling voor iedereen geldt die onder de werking van dit verdrag valt.

Wat zijn een ieder verbindende bepalingen? Dat zijn regels waaruit je duidelijk een recht of plicht, een moeten handelen of een nalaten kunt afleiden. Het is uiteindelijk de rechter die bepaalt of een regel waarop iemand zich beroept, daadwerkelijk iedereen bindt. Het hiervoor weergegeven art. 33 uit het Grenstractaat van Aken is zo'n een ieder verbindende bepaling. Iedere landbouwer die eigendommen heeft aan weerszijde van de grens, kan een beroep doen op de in art. 33 vastgelegde rechten.

Een ieder verbindende bepaling

Soms geeft de tekst van een verdrag een verbod of juist een opdracht om regelgeving uit te voeren dan wel toe te passen. In het volgende citaat is sprake van het nemen van maatregelen.

Art. 2 lid 1 Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten (IVESCR) bepaalt dat:

‘Iedere Staat die partij is bij dit Verdrag verbindt zich maatregelen te nemen, zowel zelfstandig als binnen het kader van de internationale hulp en samenwerking, met name op economisch en technisch gebied, en met volledige gebruikmaking van de hem ter beschikking staande hulpbronnen, ten einde met alle passende middelen, inzonderheid de invoering van wettelijke maatregelen, steeds nader tot een algehele verwezenlijking van de in dit Verdrag erkende rechten te komen.’

Dit is een voorbeeld van een regel die volgens de Hoge Raad en de Centrale Raad van Beroep niet iedereen bindt. Deze regel kan moeilijk als recht in de nationale rechtsorde functioneren zonder nadere uitwerking en kan zo dus niet iedereen binden. De overheid moet op grond van deze ver-

dragsbepaling de effectivering van de rechten uit het IVESCR stimuleren of bevorderen. Deze regel is daarom niet geschikt voor rechtstreekse werking.

Nu weten we dat natuurlijke personen en rechtspersonen binnen de nationale rechtsorde een beroep kunnen doen op een internationaalrechtelijke bepaling uit bijvoorbeeld een verdrag. Wat nu als een Nederlandse wetsbepaling in strijd is met die een ieder verbindende verdragsbepaling? Dan rijst de vraag of nationaal recht moet wijken in geval van strijd met internationaal recht. In art. 94 Grondwet is een bijzonder gevolg van het Nederlandse stelsel van doorwerking vastgelegd:

‘Binnen het Koninkrijk geldende wettelijke voorschriften vinden geen toepassing, indien deze toepassing niet verenigbaar is met een ieder verbindende bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties.’

De betekenis van deze bepaling is groot. Als gevolg hiervan hebben een ieder verbindende bepalingen die voortvloeien uit een internationale regel, voorrang op onze nationale regels als die nationale regels in strijd zijn met de internationale regel.

Een bepaling uit een verdrag kan rechtstreeks werkend zijn als de bedoeling van partijen duidelijk is om als objectief recht te kunnen functioneren zonder dat daarbij een uitvoerende maatregel noodzakelijk is. Maar niet alle regels zijn duidelijk als objectief recht of objectieve plicht geformuleerd. Is een regel niet een ieder verbindend, dan zal de rechter een beroep daarop afkeuren en dan heeft deze regel evenmin voorrang op Nederlandse regels die ervan afwijken. Toch kan de Nederlandse rechter beoordelen of een bepaling een ieder verbindend is zonder acht te slaan op de bedoelingen van partijen. De Hoge Raad oordeelt hierover in 1986 in het Spoorwegstakingsarrest als volgt (*NJ* 1986, 688, m.nt. P.A. Stein):

‘Of de verdragsluitende Staten al dan niet hebben beoogd aan art. 6 lid 4 ESH directe werking toe te kennen, is niet van belang nu noch uit de tekst, noch uit de geschiedenis van de totstandkoming van het Verdrag valt af te leiden dat zij zijn overeengekomen dat aan art. 6 lid 4 die werking niet mag worden toegekend. Bij deze stand van zaken is naar Nederlands recht enkel de inhoud van de bepaling zelf beslissend: verplicht deze de Nederlandse wetgever tot het treffen van een nationale regeling met bepaalde inhoud of strekking, of is deze van dien aard dat de bepaling in de nationale rechtsorde zonder meer als objectief recht kan functioneren? Art. 6 lid 4 is – in tegenstelling tot de meeste andere bepalingen van het ESH en met name ook tot de overige leden van dit artikel – zo geredigeerd dat de betrokken verdragsstaten niet een verplichting tot regelgeving wordt opgelegd, maar integendeel aldus dat werknemers en werkgevers zich op het door de betrokken verdragsstaten binnen zekere grenzen erkende recht in de nationale rechtsorde zonder meer kunnen beroepen. Ook uit de in de “Bijlage bij het ESH” opgenomen “glosse” bij art. 6 lid 4 blijkt dat de Staten niet verplicht zijn “het recht van staking” – waarmede klaarblijkelijk is bedoeld op wat art. 6 lid 4 noemt “het recht van werknemers [...] op collectief optreden in gevallen van belangengeschillen, met inbegrip van het stakingsrecht” – bij de wet te regelen: verdragsstaten die de toepassing en nadere begrenzing van art. 6 lid 4 en art. 31 aan de jurisprudentie overlaten, schenden dusdoende – mits de rechtspraak de door laatstgenoemd artikel getrokken grenzen eerbiedigt – het Verdrag niet.’

SPOORWEGSTAKINGSARREST

In 1983 voeren werknemers van de Nederlandse Spoorwegen (NS) collectieve actie tegen de voorgenomen verslechtering van hun arbeidsvoorwaarden door de Nederlandse regering. Naast stakingen houden ze ook stiptheidsacties en werkonderbrekingen. Werkgever NS is het hier niet mee eens, dagvaart de vakbonden en eist dat de acties worden stopgezet, omdat deze in strijd zouden zijn met (de bedoelingen van) art. 6 lid 4 Europees Sociaal Handvest (ESH).

Art. 6 lid 4 ESH luidt als volgt: Ten einde de onbelemmerde uitoefening van het recht op collectief onderhandelen te waarborgen, verbinden de Overeenkomstsluitende Partijen zich [...] en erkennen (4) het recht van werknemers en werkgevers op collectief optreden in gevallen van belangengeschillen, met inbegrip van het stakingsrecht, behoudens verplichtingen uit hoofde van reeds eerder gesloten collectieve arbeidsovereenkomsten. Omdat in het verdrag voorafgaand aan lid 4 het woord 'erkennen' staat en dit niet aan andere vergelijkbare bepalingen van het ESH voorafgaat, oordeelt de Hoge Raad in het hierboven opgenomen citaat dat in dit geval deze bepaling wel rechtstreekse werking heeft.

Voorts dient de verdragstekst voldoende nauwkeurig te zijn om door een individu te kunnen worden ingeroepen. Het gaat dan om rechten waar een burger een beroep op kan doen. Denk bijvoorbeeld aan mensenrechten zoals genoemd in het EVRM. In voorbeeld 1.2 is sprake van strijdigheid van Nederlandse wetgeving met een verdrag.

VOORBEELD 1.2

In Nederland moeten immigranten die afkomstig zijn van buiten de EU en die een verblijfsvergunning aanvragen een inburgeringscursus volgen. De Centrale Raad van Beroep (CRvB) bepaalde dat dit niet verplicht is voor Turken, op grond van het Associatieverdrag dat de EU met Turkije heeft gesloten (ECLI:NL:CRVB:2011:BR4959). Hieruit volgt dat Turken niet meer geld mogen betalen voor de inburgeringscursus dan EU-burgers (die overigens niet verplicht zijn deze cursus te volgen vanwege het vrij verkeer van personen). De CRvB verwijst in zijn uitspraak naar de jurisprudentie van het Hof van Justitie van de EU, het rechtsprekende orgaan van de EU (arrest Abatay, 21 oktober 2003, zaken C-317/01 en C-369/01).

In voorbeeld 1.2 toetst de rechter het Nederlandse recht aan het Associatieverdrag. Dat mag de Nederlandse rechter ook en dat is logisch op grond van de formulering van art. 94 Grondwet. Om te bepalen of een een ieder verbindende verdragsbepaling voorrang heeft op nationaal recht dat in strijd is met de verdragsbepaling, moet de rechter de Nederlandse wet toetsen aan de desbetreffende verdragsbepaling. Andersom mag niet. Althans, op grond van art. 120 Grondwet mag de Nederlandse rechter verdragen niet toetsen aan de Nederlandse Grondwet. De rechter beoordeelt niet of een verdrag in overeenstemming is met de Nederlandse Grondwet, maar of de Nederlandse (Grond)wet in overeenstemming is met het ver-

drag. Dit noemen we het toetsingsverbod. Op grond van deze bepaling mag de Nederlandse rechter evenmin wetten in formele zin (de hoogste Nederlandse wetten) toetsen aan de Grondwet. De rechter mag verdragen niet toetsen aan de Grondwet. Hiermee wordt voorkomen dat de rechter op de stoel van het parlement gaat zitten. Zo wordt rechtgedaan aan de machtscheiding die Nederland kent, de trias politica: scheiding van uitvoerende macht, wetgevende/controlerende macht en rechtsprekende macht.

Toetsingsverbod

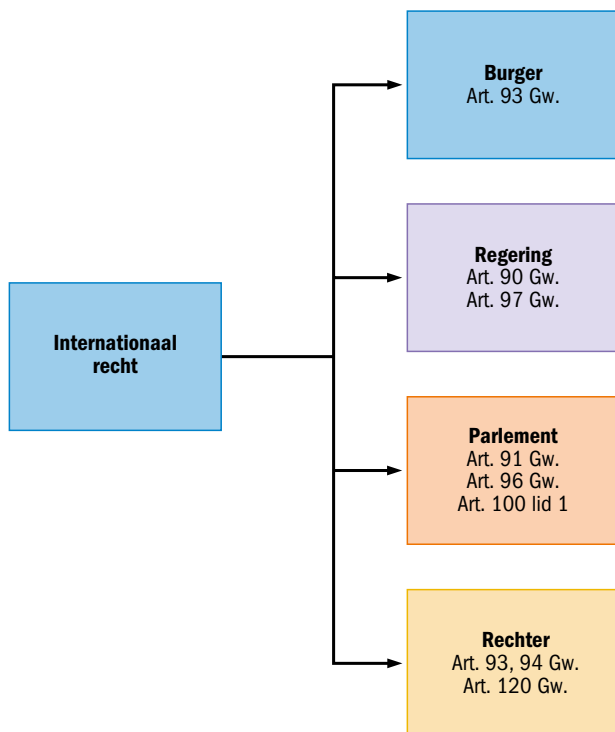
Trias politica

1

Kortom, binnen de Nederlandse rechtsorde is het internationaal recht van invloed op de besluitvorming door de rechter, want hij kan toetsen of nationaal recht strijdig is met geschreven internationaal recht, met inachtneming van art. 120 Grondwet. Voorts kan het individu, de burger, zich beroepen op verdragsbepalingen en op bepalingen uit besluiten van volkenrechtelijke (ofwel internationaalrechtelijke) organisaties. Tot slot heeft ook het parlement te maken met internationaal recht, op grond van art. 91 Grondwet. Dit laatste artikel bepaalt dat 'Het Koninkrijk niet aan verdragen wordt gebonden en deze worden niet opgezegd zonder voorafgaande goedkeuring van de Staten-Generaal. De wet bepaalt de gevallen waarin geen goedkeuring is vereist.' Het parlement dient ook toestemming te geven voor een oorlogsverklaring, zie hiervoor art. 96 Grondwet. Tevens moet de regering het parlement op grond van art. 100 lid 1 Grondwet inlichten over de inzet van Nederlandse militairen in het buitenland.

Figuur 1.2 laat de invloed zien van het internationale recht op de burger, de regering, het parlement en de rechter.

FIGUUR 1.2 Internationaal recht in de Nederlandse rechtsorde

Samenvatting

Het internationaal recht behoort tot het publiekrecht en beschrijft, kort gezegd, het recht tussen staten onderling. Het is duidelijk te onderscheiden van het internationaal privaatrecht. Dat gaat over de relaties tussen natuurlijke personen en/of rechtspersonen onderling in een internationale context zoals het huwelijk tussen twee personen met ieder een andere nationaliteit. Vaak betreft het de vraag welk nationaal recht van toepassing is.

Hoewel centraal gezag in het internationaal recht afwezig is, is wel degelijk sprake van een rechtssysteem. Via de gerechtelijke organen van internationale organisaties, die met toestemming van de staten functioneren, worden conflicten opgelost en internationaal recht gehandhaafd.

Door de eeuwen heen heeft het internationaal recht zich ontwikkeld. Mede door de visie van eerdere generaties rechtsgeleerden en vroeger heersende opvattingen is het huidige internationale recht tot stand gekomen. Het is nog steeds in ontwikkeling; staten beseffen steeds meer dat ze door samenwerking grensoverschrijdende problemen kunnen aanpakken. Denk aan milieuvuiling of terrorisme. In het internationaal recht zijn de staten de belangrijkste spelers. Staten zijn soeverein en elkaars (juridische) gelijke. Vanuit die positie zijn staten bevoegd om bijvoorbeeld verdragen te sluiten en afspraken met elkaar te maken.

Elke staat heeft zijn eigen wijze om internationaal recht in zijn rechtsorde te laten doorwerken. Sommige staten kiezen voor dualisme, waarin internationaal en nationaal recht strikt zijn gescheiden. Andere staten hebben een voorkeur voor monisme, waarin internationaal recht automatisch deel uitmaakt van de nationale rechtsorde. Nederland kent op grond van de rechtsgeschiedenis en de artikelen 93 en 94 Grondwet een stelsel van gematigd monisme. Ook de Nederlandse rechter past internationaal recht toe en kan zelfs nationaal recht in strijd met internationaal recht verklaren. Hij dient wel art. 120 Grondwet in acht te nemen, want toetsing van een verdrag aan de Grondwet is verboden.

Ook de regering heeft een relatie met internationaal recht. Zij moet zich conform art. 90 Grondwet inzetten voor de ontwikkeling van het internationaal recht. Voor het parlement is ook een rol weggelegd; dat dient bijvoorbeeld toestemming te geven voor een oorlogsverklaring (art. 96 Grondwet) en de regering dient het parlement in te lichten over de inzet van militairen in het buitenland. Nederland neemt in het kader van internationale afspraken deel aan missies elders in de wereld, bijvoorbeeld Mali of Syrië (VN-missie). Daarnaast moet het Nederlandse parlement op grond van art. 91 Grondwet meestal eerst toestemming geven voor de Nederlandse regering Nederland kan binden aan verdragen. Verder kan de burger of een overheidsorgaan zich beroepen op een ieder verbindende bepalingen van internationaal recht op grond van art. 93 Grondwet.

Studie-eindvragen

- 1.1** Alfred Bennekom heeft voor zijn hobby zijspiegels gekocht voor zijn klassieke auto in Frankrijk. Via internet leek het een voordelige transactie. Hij maakt het geld over en verwacht spoedig zijn onderdelen. Nu wil het Franse bedrijf wegens bedrijfseconomische redenen het betreffende onderdeel niet verzenden. Alfred vraagt zich af of internationaal recht van toepassing is. Hij denkt erover om de Franse ambassade een brief te schrijven. Bereken de kans van slagen heeft.
- 1.2** Lees het volgende krantenartikel:

DE VOLKSKRANT, 1 SEPTEMBER 2022

Human Rights Watch vindt bewijzen voor Russische controleposten waar Oekraïners worden ‘gefiltreerd’

[...]
De term filtratie dook enkele dagen na de inval al op in Oekraïne. Er gingen geruchten over kampen in bezet gebied, waar Russische militairen de levens van Oekraïense burgers binnenstebuiten zouden keren. Mensen met vermeende banden met het Oekraïense leger zouden er ‘uitgefilterd’ worden. Zij zouden opgesloten of zelfs geëxecuteerd worden. [...] Donderdag publiceert Human Rights Watch een onderzoeksrapport dat inzicht geeft in de Russische filtratiepunten in bezet Oekraïens gebied. Voor het rapport *We hadden geen keus* sprak de mensenrechtenorganisatie met 117 Oekraïners uit de omgeving van Marioepol, dat sinds half mei bezet is door Rusland, en uit de provincie Charkiv, waar Russische troepen dorpen hebben ingenomen. De ooggetuigenverslagen bevestigen de vermoedens: de filtratiepunten zijn echt. 26 van de 117 ondervraagden ondergingen het proces van filtratie.

[...]
Een gedwongen verplaatsing van inwoners van bezet gebied geldt als een oorlogsmisdaad. De Geneefse Conventies stellen dat strijdende partijen alleen krijgsgevangenen naar hun eigen grondgebied mogen brengen. Burgers mogen enkel geëvacueerd worden als zij daar zelf voor kiezen. Maar van een vrije keuze was geen sprake bij ‘de massale, illegale gedwongen verplaatsingen’ van Oekraïense burgers door Rusland, aldus Human Rights Watch.

[...]
Human Rights Watch vreest dat de vermisten gemarteld of vermoord kunnen worden. Gevangenen in de door Rusland gecontroleerde bezette gebieden hebben sinds 2014 een beruchte reputatie opgebouwd. De mensenrechtenafdeling van de VN documenteerde er systematische marteling en gevallen van verkrachting.[...]

Als gevolg van welke kenmerken van de internationale rechtsorde lijkt Rusland (vooralnog) weg te kunnen komen met deze oorlogsmisdaden?

1.3

Op de website van de Rijksoverheid staat de volgende uitleg over de Nederlandse betrokkenheid bij de internationale rechtsorde:

www.rijksoverheid.nl

Nederland draagt bij aan internationale rechtsorde

Ondersteunen van internationaal recht is een vast onderdeel van het Nederlandse buitenlandbeleid. In de Nederlandse grondwet staat dat de regering zich actief inzet voor de bevordering van de internationale rechtsorde.

Verdragen basis internationale rechtsorde

Een sterke internationale rechtsorde is nodig voor een rechtvaardige, vreedzame en welvarende wereld. Daarvoor zijn internationale normen nodig. Regeringen in oorlog moeten weten dat ze geen burgers mogen doden. Soldaten moeten weten dat ze geen mensen mogen martelen. De normen voor de internationale rechtsorde staan in verschillende internationale verdragen.

Internationaal Strafhof

Het Internationaal Strafhof (ICC) is in 1998 middels het Statuut van Rome opgericht om de straffeloosheid voor de meest ernstige misdrijven tegen te gaan. Het heeft rechtsmacht over 4 soorten misdrijven: oorlogsmisdrijven, misdrijven tegen de menselijkheid, genocide en sinds 2018 ook het misdrijf van agressie.

Internationale tribunalen

In de jaren negentig, voor de oprichting van het ICC, hebben de Verenigde Naties (VN) twee ad-hoc tribunalen opgericht. Dit zijn het Joegoslavië Tribunaal en het Rwanda Tribunaal. Sindsdien zijn ook het Speciaal Tribunaal voor Sierra Leone, Speciaal Tribunaal voor Libanon en het Cambodja tribunaal opgericht. Alleen de laatste twee tribunalen zijn nog actief. Het Joegoslavië en Rwanda Tribunaal zijn overgegaan in een VN-restmechanisme voor Internationale Tribunalen. Sierra Leone heeft zijn eigen resttribunaal met vestigingen in Den Haag en Freetown. Resttaken zijn onder andere getuigenbescherming, archiefbeheer, toezicht op de uitvoering van straffen en herzieningszaken.

Noem de Grondwetsbepaling waarin is vastgelegd dat de ontwikkeling van internationaal recht een vast onderdeel van het Nederlandse buitenlandbeleid uitmaakt.

1.4

Leg uit waarom juist de regering verantwoordelijk is voor de bevordering van de internationale rechtsorde vanuit Nederlands perspectief.

1.5 Stefan van Gulp wil zijn vriendin uit Peru laten overkomen. Hij heeft een verblijfsvergunning aangevraagd bij het ministerie van Justitie. Helaas krijgt hij een negatieve beslissing. Zijn raadsman heeft hem aangeraden een beroep te doen op art. 8 EVRM. Dit artikel luidt als volgt:

Lid 1. Een ieder heeft recht op respect voor zijn privéleven, zijn familie- en gezinsleven, zijn woning en zijn correspondentie.

Lid 2. Geen inmenging van enig openbaar gezag is toegestaan in de uitoefening van dit recht, dan voor zover bij de wet is voorzien en in een democratische samenleving noodzakelijk is in het belang van de nationale veiligheid, de openbare veiligheid of het economisch welzijn van het land, het voorkomen van wanordelijkheden en strafbare feiten, de bescherming van de gezondheid of de goede zeden of voor de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen.

In hoeverre mag Stefan zich op art. 8 lid 1 EVRM beroepen bij de Nederlandse rechter? Motiveer je antwoord aan de hand van de relevante wetsbepaling(en).